

Op eigen vleugels: liber amicorum Prof. Dr. An Hermans.

Antwerpen, Garant, 2008

Jeugdbewegingen in Vlaanderen

Geschiedenis van opvoeding, onderwijs en vorming

Jeugdbewegingen in Vlaanderen: een historisch overzicht

Lieve Gevers en Louis Vos - K.U. Leuven

Er zijn waarschijnlijk maar weinig landen waar de jeugdbeweging, in het verleden en vandaag, zoveel betekend heeft als bij ons in Vlaanderen. Daarvan getuigen niet alleen het enorme aantal leden. Ook het feit dat veel toonaangevende figuren op godsdienstig, politiek en sociaal vlak hun jaren in de jeugdbeweging uitdrukkelijk beschouwen als een belangrijke leerschool voor hun later maatschappelijk engagement wijst daar op. Terwijl in vele landen de jeugdbeweging de roerige jaren zestig nauwelijks heeft overleefd, kon zij zich in Vlaanderen handhaven. Zij slaagde er blijkbaar in op de behoeften van telkens nieuwe generaties te blijven inspelen. Zij is dus een merkwaardig fenomeen waarvan de geschiedenis aandacht verdient.

1. De ontdekking van 'jeugdland'

De jeugd heeft in de maatschappij niet altijd dezelfde plaats ingenomen. Het is zelfs niet zeker dat er altijd wel jeugd heeft bestaan, tenminste in de betekenis die wij spontaan aan dat begrip hechten. Met name, een afgelijnde groep jongeren die zich situeert in een herkenbare levensfase tussen kindertijd en volwassenheid. Vroeger werden de meeste jongeren onmiddellijk na hun kindertijd ingeschakeld in het productieproces of moesten zij bijspringen in het huishouden. Anderzijds is er sedert de Oudheid steeds een geprivilegieerde groep jongeren geweest uit hogere sociale rangen, die wel een eigen jeugdland kende. Zij kregen immers de kans om zich via studie en vorming gedurende een zekere tijd voor te bereiden op latere taken, zonder verplicht te zijn te werken voor een eigen bestaan. Deze situatie handhaafde zich doorheen de middeleeuwen en de nieuwe tijd tot aan het einde van de achttiende eeuw, toen onder invloed van Verlichting en Romantiek een nieuwe visie groeide op kind en jeugdige. Vooral J.J. Rousseau droeg bij tot de idealisering van de jeugdige natuurlijkheid en tot de opvatting dat het noodzakelijk was jonge mensen 'jeugd' te laten zijn.

Deze mentaliteitsverandering voltrok zich tegen de achtergrond van een maatschappij in volle mutatie. De West-Europese samenleving werd meegezogen in een moderniseringsstroming. De overwegend landelijke cultuur werd langzaam maar onomkeerbaar omgevormd tot een

stedelijke en industriële cultuur. De uitbouw van de moderne staat deed de behoefte groeien aan de vorming van een administratieve en intellectuele elite, waartoe een uitbreiding van het voorgezet onderwijs nodig was. Bovendien streefde de burgerlijke middenklasse, die zich zag als draagster van het streven naar politieke en nationale emancipatie, naar de opbouw van een eigen cultuur. Vorming van de jeugd was daartoe een belangrijk middel. Het middelbaar onderwijs werd in de negentiende eeuw een instrument bij uitstek voor de vorming van mannen die een verantwoordelijke positie zouden gaan innemen in de maatschappij. Door de geleidelijke veralgemening van het onderwijs kreeg de menselijke levensloop een welomlijnde segmentering, ondersteund door een wetenschappelijke definiëring van het begrip 'adolescentie' dat sinds het einde van de achttiende eeuw stilaan 'ingeburgerd' raakte. Met dit begrip bedoelde men de periode tussen kindertijd en volwassenheid, een soort van tussenfase, waarin de fundamenen van de opgroeiende persoonlijkheid dienden te worden gelegd via een brede vorming. Zo ontstond er ruimte voor een apart jeugdland dat geleidelijk aan als een noodzaak werd aangezien. Tijdens de negentiende eeuw bleef de realisatie daarvan evenwel nog voorbehouden aan een kleine bevoorrechte groep jongeren uit de hogere en middenklassen, die de kans kregen te gaan studeren. Pas in de jaren twintig en dertig van de twintigste eeuw werd her aparte jeugdland voor velen – en na 1945 voor bijna allen – een realiteit.

Ook in Vlaanderen bleef middelbaar onderwijs in de negentiende eeuw nog voorbehouden aan een kleine elite. Jongeren uit stedelijke arbeidersmiddens bleven dikwijls zelfs verstoken van enige elementaire vorming omdat zij al op jonge leeftijd werden ingeschakeld in het arbeidsproces. Burgerlijke zorg voor de morele, religieuze en intellectuele verwaarlozing van deze volksjongeren vormde het motief voor de oprichting van patronaten vanaf ca. 1850. Deze parochiale jeugdzorg was geïnspireerd op het voorbeeld van de Franse Vincentianen. Op de zondagse patronaatsvergaderingen werd aan die jongeren vorming geboden in spel en ontspanning maar ook studie en gebed. De patronaatswerking kende vooral een bloei in het aartsbisdom Mechelen. Omstreeks 1890 werden in Antwerpen en Brussel overkoepelende federaties opgericht, daarna ook in andere bisdommen, maar pogingen tot nationale overkoepeling in de laatste vooroorlogse jaren mislukten en de patronaatswerking raakte bedreigd. Nevenactiviteiten als sport, toneel, zang en fanfare die zich vanaf 1880 hadden ontwikkeld, dreigden de aandacht af te leiden van de ernstige werking.

Behalve met deze beschermende zorg voor de achtergestelde volksjeugd hielden volwassenen zich ook bezig met de organisatie van jongerenwerking voor meer ontwikkelde groepen. Niet zelden waren deze initiatieven ook ingegeven door de nieuwe visie op de jeugd als een sociale groep met een eigen maatschappelijke inbreng en als drager bij uitstek van nationale, sociale en godsdienstige waarden. Volwassenen brachten deze jongeren samen voor de realisering van kerkelijke of politieke doelstellingen. Een voorbeeld daarvan was de Roeselaarse Jongelingskring, opgericht in 1847, bedoeld om jongeren te mobiliseren tegen de groeiende liberale

en werd zo een haard van katholieke vlaamsgezindheid in West-Vlaanderen. Onder deze noemer vallen ook de katholieke, liberale en socialistische Jonge Wachten, die in het laatste kwart van de negentiende eeuw in België ontstonden en fungeerden als jongerenafdelingen van de respectieve partijen.

2. Het ontstaan van de jeugdbeweging

In het laatste kwart van de negentiende eeuw kreeg een nieuwe vorm van georganiseerd jeugdleven de wind in de zeilen: de jeugdbeweging. Dat was een relatief autonome kring van jeugdigen, die elkaar in plaatselijke groepen vonden op basis van vrijwillige toetreding en actief deelnamen aan de uitbouw van een eigen groepsleven. De eerste voorbeelden ervan waren 'vrijwillige jeugdbewegingen' in de zin dat ze niet aan autoriteiten of organisaties van volwassenen gebonden waren, al deelden ze natuurlijk wel een waardenpatroon met de gemeenschap waaruit zij voortkwamen. Het doel ervan was de ontplooiing en vorming van de eigen leden, door middel van recreatieve en culturele activiteiten en door het propageren van een leefcode die gericht was op bepaalde levenswaarden. Van bij het begin was er in jeugdbewegingen het besef aanwezig om deel uit te maken van een nieuwe generatie, met een specifieke taak in de uitbouw van een betere samenleving. Jongeren hadden zelf de leiding, maar volwassenen werden er als mentoren bij betrokken, hielden een oogje in het zeil, en sprongen de leiding bij waar deze hulp nodig had.

De geschiedenis van de jeugdbeweging in Vlaanderen steunt op drie pijlers: de Katholieke Vlaamse Studentenbeweging, de Duitse Wandervogelbeweging en de Engelse padvinderij. De uit de blauwvoeterij voortgekomen Katholieke Vlaamse Studentenbeweging was de oudste vorm van jeugdbeweging. Ze ontstond omstreeks 1875 met als belangrijkste voorman Albrecht Rodenbach, kende in 1877 een eerste, in 1890 een tweede en in 1903 haar definitieve bundeling. Ze bestond uit plaatselijke bonden van scholieren, seminaristen en studenten, die vooral tijdens de schoolvakanties samenkwamen, en zich beschouwden als een onderdeel van de katholieke Vlaamse beweging. De leiding ervan was in handen van een elite van studenten en seminaristen, maar in principe werd het beleid opgebouwd vanuit de basis naar de top. Een structurele karakteristiek was de verbondenheid van de beweging met de Leuvense Vlaamse studentenbeweging, zodat ze in feite zowel kenmerken vertoonde van een jeugdbeweging in traditionele zin waarin de klemtoon hoofdzakelijk lag op de vorming van de leden, als van de meer directe actie gerichte universitaire studentenbeweging, die zich van in de negentiende eeuw met de Duitse Burschenschaften als lichtend voorbeeld rechtstreeks inschakelden in een bredere emancipatiebeweging.

De Duitse Wandervogelbeweging ontstond pas rond de eeuwwende. Ze beschouwde de oude Burschenschaften ook als voorloper, maar trok zich in regenstelling tot die universitaire beweging terug uit de volwassenenwereld en zocht heil in het creëren van een eigen jeugdrijk. De leden werkten aan de vormgeving van een jeugdcultuur, gekenmerkt door een natuurlijke levenswijze, een anti-autoritaire geest en een afwijzing van de sociale gelaagdheid die de Duitse samenleving van net voor de Eerste Wereldoorlog sterk tekende. De meest specifieke activiteit waaraan de beweging haar naam ontleende, was het wandelen, dat beschouwd werd als een demonstratie van jeugdig protest, en dus behalve een recreatieve en vormende functie ook een ideologische betekenis had.

De derde pijler was de Engelse padvinderij zoals die door Baden-Powell in het begin van de twintigste eeuw werd ontwikkeld. Ze steunde in conceptie oorspronkelijk op militaire en nationalistische uitgangspunten, maar wist zich na de oprichting soepel aan te passen aan de waarden en gedragspatronen die in de maatschappij als norm golden. Met opzet bleef ze in het begin buiten politieke, religieuze en culturele twistvragen, en ontwikkelde ze voor alles een nieuwe vorm. Die vorm, de scoutsmethode, was het belangrijkste nieuwe van de beweging, zodat ze gemakkelijk kon wortel schieten op vele plaatsen. Scouting kon zich immers zonder problemen aanpassen aan nationale, religieuze of culturele eigenheden van bepaalde landen en bepaalde perioden, omdat ze in principe een methode was, en niet zoals de Katholieke Vlaamse Studentenbeweging of de Wandervogelbeweging gebonden aan een specifieke nationale constellatie.

Natuurlijk was scouting ideologisch niet helemaal een 'leeg' concept. Ze was immers gericht op 'good citizenship'. Maar het concreet invullen van dat begrip bleef een open zaak. Dat kon voor 1914 worden opgevuld met Engels, Duits of Frans nationalisme, en het was niet verwonderlijk dat in België al voor 1914 tijdens de Eerste Wereldoorlog in Vlaanderen naast Franstalige ook Nederlandstalige, naast katholieke ook vrijzinnige, en naast vlaamsgezinde ook patriottische groepen van padvindsters en weldra ook van meisjesgidsen te zien paraderen, er tijdens de Eerste Wereldoorlog zowel vaderlandslievende als anti-Belgische activistische padvindsters waren en er in de jaren twintig zelfs binnen de Katholieke Vlaamse Studentenbeweging padvindstersafdelingen ontstonden.

Voor de Katholieke Vlaamse Studentenbeweging en de Wandervogelbeweging kunnen beschouwd worden als vrije jeugdbewegingen. De Engelse padvinderij was in de beginjaren vooral gericht op een integratie van haar leden in de bestaande samenleving. De beweging wilde het samen jong zijn kanaliseren naar een voorbereiding op later, en dus naar de vorming van 'goede burgers'. Ze slaagde daar voor een groot deel in en droeg in sterke mate bij tot de sociale stabiliteit in Engeland. Zij had geen behoefte aan kritiek op de politieke status quo, en beperkte haar ideologie tot wat de patronerende politieke, militaire en kerkelijke elites toestonden.

Naast de Katholieke Vlaamse Studentenbeweging ontstond er een veel kleinere gelijkaardige studenten- en scholierenbeweging in openbare onderwijsinstellingen, en in het laatste jaar voor de oorlog ook een katholieke Vlaamse meisjesbeweging, voor zowel studerende als niet-studerende meisjes. Beide bewegingen hadden een eerder bescheiden impact, in tegenstelling tot de Katholieke Vlaamse Studentenbeweging.

3. Van vrije tot ingepaste jeugdbeweging

In het Interbellum kwam de jeugdbeweging in Vlaanderen tot volle ontplooiing. De Vlaamse beweging bleef daarbij in de jaren twintig de sterkste mobiliserende factor. De scholierenbeweging in het officieel middelbaar onderwijs raakte na de oorlog wel moeilijker opnieuw van de grond. Toen in 1927 het Algemeen Vlaams Studentenverbond (AVS) als koepel werd opgericht telde het 25 bonden over heel het Vlaamse land. Het verbond had af te rekenen met onderlinge verdeeldheid tussen voorstanders van een vlaams-strijdende strekking en aanhangers van de vrije jeugdbeweging-gedachte. De Katholieke Vlaamse Studentenbeweging georganiseerd in het Algemeen Katholiek Vlaams Studentenverbond (AKVS) was integendeel heel krachtig in het eerste decennium na de Eerste Wereldoorlog. In 1924 telde het 223 bonden verspreid over heel Vlaanderen en sloeg het een stempel op de Vlaamse studerende jongeren. Naast de meer dan 200 katholieke Vlaamse studentenbonden bestonden er een paar honderd patronaten en een aantal scoutsgroepen. Ook waren een aantal afdelingen van katholieke werkende jongeren actief, die waren aangesloten bij de in 1924 officieel opgerichte KAJ of bij de al eerder in Antwerpen functionerende vereniging De Jonge Werkman. Op vele plaatsen richtten boerengilden jeugdafdelingen op. Er bestonden katholieke turnkringen en onthoudersbonden, naast zuiver godsdienstige verenigingen, zoals de door Edward Poppe gepatroneerde Eucharistische Kruistocht, Mariacongregaties en missiekringen.

Deze opbloei van het organisatie-katholicisme moet gezien worden in het licht van wat toen beschouwd werd als de sinds de Wereldoorlog toenemende ontkerkelijking. Onder impuls van Pius XI werd toen de kerk uitgebouwd tot een anti-werelds bolwerk: een leger in slagorde o.l.v. de kerkelijke hiërarchie, waarin de leken – en in het bijzonder de jeugd – als gewone 'militie Christi' fungeerden. Daartoe moesten de gelovigen, en vooral de jeugd, in het gelid worden gebracht in wat officieel heette de Katholieke Actie (KA). Dat leidde overal tot verschuivingen in het globale jeugdlandschap. In Vlaanderen, zoals overal in Europa, verdwenen in de jaren twintig en dertig de vrije jeugdbewegingen. Ze moesten plaats ruimen voor 'ingepaste' jeugdorganisaties, die door kerken en partijen werden opgezet om maatschappelijke ontwikkelingen te beïnvloeden.

In Wallonië, waar nauwelijks jeugdverenigingen bestonden op enkele 'Estudiantines de Vacances' na voor scholieren tijdens de vakantie, werd vanaf 1919 de KA als een parochiale en zuiver godsdienstige eenheidsbeweging onder directe leiding van de geestelijkheid gelanceerd. Studiekringen, patronaten en scoutsgroepen sloten bij deze KA-kringen aan als ondergeschikte 'hulpwerken'. In het Vlaamse land echter bloeiden de katholieke jeugdverenigingen in de jaren twintig al welig, nog voor de KA er gelanceerd werd. Er kon daar dus geen sprake zijn van een totaal nieuwe beweging, evenmin als van een organisatie die niet naar stand zou zijn gedifferentieerd.

De discussie rond het concept – parochiale eenheidsbeweging of sociale inbedding – werd in 1927 door de bisschoppen beslecht met een compromis. De katholieke actie mocht zich wel per stand organiseren, maar ze moest tegelijk alle sociaal-revendicatieve en/of politieke aspiraties laten varen. Op die manier werd enerzijds de syndicalistische tendens in de KAJ geneutraliseerd en anderzijds het Vlaams-nationalisme bij de studerende jeugd uit haar toekomstige KA-organisatie geweerd. In 1928 werd het Jeugdverbond voor Katholieke Actie (JVKA) opgericht als koepel voor de KA-bewegingen van jongeren in Vlaanderen. De bestaande verenigingen sloten er bij aan, maar behielden hun eigen werking.

Bij de arbeidersjeugd leidde dit compromis ertoe dat KAJ en VKAJ losser kwamen te staan van de sociale realiteit en van de christelijke arbeidersbeweging en evolueerden naar kerkelijke bewegingen, die de werkelijkheid gingen interpreteren in vooral 'bovennatuurlijke' termen. Bij de katholieke studerende jeugd leidde dit bisschoppelijk compromis tot een conflict met het AKVS dat zich een Vlaams-nationalistisch standpunt had aangemeten en zich niet wilde onderwerpen aan de 'Belgische' bisschoppen. Het was bedoeld om de plaats te ruimen voor de nieuwe Katholieke Studentenactie (KSA). In Oost-Vlaanderen en Limburg was deze KSA een bisschoppelijke studentenbeweging die behalve aan katholieke actie ook aan (niet anti-Belgische) Vlaamse beweging deed. In feite werden de bestaande katholieke Vlaamse studentenbonden daar omgevormd tot KSA-bonden. In West-Vlaanderen was de KSA een 'zuiver kerkelijke strijdende' formatie onder de autoritaire leiding van proost K.-Dubois en bisschop Lamiroy. De Vlaamse beweging werd daar gekanaliseerd in het door de bisschoppen goedgekeurde Jong Volksche Front. In 1943 sloegen de vijf provinciale KSA-organisaties de handen in elkaar en richtten de nationale federatie KSA-Jong Vlaanderen op.

Terwijl de standsorganisaties – dat waren naast KAJ en KSA, de Boerenjeugdbond (BJB) en de Katholieke Burgers- en Middenstandsjeugd (KBMJ), telkens met vrouwelijke tegenhangers – golden als de echte dragers van de KA in Vlaanderen, liepen de patronaten er wat verloren bij. Een poging van Jos Cleymans, halfweg de jaren dertig, om de patronaten te promoveren tot de eigenlijke KA-verenigingen in zuiver godsdienstige stijl, mislukte door tegenwerking van de standenorganisatie. De patronaatswerking werd, zoals ook scouting en de puur godsdienstige genootschappen, gedegradeerd tot een 'hulpwerk'. Toch had de werking een sterke basis. In

1937 telden de patronaten met 23.107 leden ongeveer evenveel leden als de KAJ, dubbel zoveel leden als KSA en vier maal meer leden dan VVKS. In 1941 werd onder impuls van proost A.F. Peeters de kroon op het vernieuwingswerk gezet met de oprichting van Chirojeugd als nieuwe jeugdbeweging.

Scouting bleef een 'hulpwerk'. Ze was in Vlaanderen geënt op het in kringen van de studerende jeugd sterk levende engagement voor de katholieke Vlaamse beweging, zodat daar met het in 1930 gevormde Vlaams Verbond voor Katholieke Scouts een originele Vlaamse synthese tot stand kwam, die meer dan het buitenlandse voorbeeld aansloot bij de maatschappelijke realiteit en de nationale en sociale emancipatie beklemtoonde. Zoals bekend was dit vooral de verdienste van de uit de Leuvense AKVS-bond 'Ik Dien' voortgekomen Maurits Vanhaegendoren, dat de in oorsprong Angelsaksische en ideologisch-neutrale scouting aangepast werd aan het katholieke en Vlaamse milieu.

De discussies en meningsverschillen over de plaats van de jeugd en van de jeugdorganisaties bleven niet beperkt tot de kerkelijke kringen. Ook de talrijke radicale politieke formaties van links maar vooral van rechts die in de jaren dertig opdoken probeerden de jeugd in te schakelen in één globaal verband met de organisatie van de volwassenen. Bedoeling was de eigen maatschappelijke blauwdruk te realiseren en de massa voor zich te winnen. Zo vormden de rechtse formaties: Verdinaso, Vlaams Nationaal Verbond, en Rex in de jaren dertig telkens jongerenafdelingen (Jong Dinaso, AVNJ, Rex-jeugd Vlaanderen). Het al fel uirgedunde oude AKVS kreeg door zich niet in te schakelen de genadeslag. De kleine rest ervan wijzigde in 1935 de naam tot AKDS (Algemeen Katholiek Diets Jeugdverbond) en in 1937 tot Diets Jeugdverbond (DJV) waarmee de oriëntering in Diets en volkse richting, en het op de achtergrond schuiven van de levensbeschouwelijke inspiratie werd onderstreept. De nog kleinere Vlaams-nationalistische meisjesbeweging evolueerde onder de naam Dietsche Bond voor Vrouwen en Meisjes Ik Dien in dezelfde volks-dietse richting. Ook aan linkse zijde ontstonden nieuwe jeugdformaties: in 1928 werd de socialistische jeugdbeweging De Rode Valken in het leven geroepen en in 1929 de Arbeiders Jeugd Centrale als eigen koepel opgeticht. In 1937 werd deze laatste organisatie herdoopt tot een uitdrukkelijk Vlaamse SAV (Socialistische Arbeidersjeugd Vlaanderen), maar deze linkse groepen konden maar een kleine minderheid van de Vlaamse jeugd aantrekken.

4. De bloeitijd van de jeugdbeweging

Tegen de achtergrond van de kanalisering van dit jeugdig idealisme gebeurde er eind jaren dertig en in de Tweede Wereldoorlog iets nieuws. De sterke normatieve verwachting van ouden tegenover de jeugd gaf haar immers een nieuw zelfbewustzijn. Het 'jong zijn' zocht een eigen 'jeugdijl'. Die werd gevonden in reeds bestaande maar enigszins uit het oog verloren

jeugdbewegingsmethodieken, die aanvankelijk verbonden werden met de typische soldateske stijl van de jaren dertig. Uiterlijke stijlelementen kwamen het eerst: vaandels, uniformen, spreekkoren, schetterende klaroenen en de cadans van roffelende trommen. Allemaal pogingen om 'de nieuwe tijd' tot uitdrukking te brengen. Maar al vlug kwamen daar andere jeugdbewegingsvormen bij zoals openluchtlevens, zelfwerkzaamheid en creatieve expressie. En dat alles werd mogelijk binnen de herontdekte kleine groep waar het samen beleven van het jong zijn gestalte kon krijgen. Veel van die vormen waren al eerder toegepast in de vernieuwde Vlaamse socialistische jeugdbeweging, in verscheidene succesrijke en kleurige katholieke jeugdbewegingen in Nederland, in de intussen alweer door het nationaal-socialisme gekortwiekte Duitse katholieke jeugdbewegingen als Quickborn, Neudeutschland en het Katholische Jungmännerverband en natuurlijk ook in de Vlaamse scoutsbeweging. Maar ze kregen ook een nieuw elan op het einde van de jaren dertig omdat de beleving van 'de jeugdbeweging' een uitweg scheen te bieden aan de eindeloze palavers in studiekringen die vaak ook tot politieke meningsverschillen leidden. De vermoeidheid over ideologische discussies deed 'de vorm' ontdekken als ervaringsmogelijkheid.

Tijdens de oorlogsjaren bleven veel plaatselijke jeugdgroeperingen goed functioneren en oriënteerden zij zich steeds meer naar het jeugdbewegingsleven. Maar de eigenlijke bloeitijd van de jeugdbeweging brak pas na de oorlog door. De evolutie van het aantal jongeten dat zich tot de – vooral katholieke – jeugdbewegingen aangetrokken voelde, was een indicator van het succes. Die stijging zette zich door, zowel bij de standsgebonden jongerengroeperingen (VKAJ, KAJ en KLJ) als bij de jeugdbewegingen in strikte zin (KSA/VKSJ, VVKS/M, en Chirojeugd), waarvan theoretisch enkel de eerste een KA-beweging was. De drie jeugdbewegingen zagen hun gezamenlijk ledenbestand tussen 1950 en 1977 nagenoeg verdrievoudigen (van 79.792 tot 222.904). De sterkste groei kwam er tussen 1955 en 1965, toen het totale ledenbestand jaarlijks met gemiddeld 7,3 % toenam. Vooral de groei van VVKS/M en Chirojeugd was spectaculair en deze hield aan tot het einde van de jaren zeventig. In 1977 – op haar hoogtepunt – groepeerde de Chirojeugd meer dan de helft van alle 'katholieke jeugdbewegers' in Vlaanderen met ruim 114.000 leden. Wel waren de meisjesgroepen toen al over hun hoogtepunt heen. De meer door haar traditie van studentenbonden en katholieke actie getekende jeugdbeweging KSA groeide minder snel en kende al ledenverlies vanaf de tweede helft van de jaren zestig. Ze kon zich later wel wat herstellen, maar de vrouwelijke tak VKSJ kende een complete ineenstorting, die in de jaren zeventig kon worden verdoezeld doordat de fusie met KSA enkel globale ledencijfers opleverde.

Die ontwikkeling vertoont gelijkenissen met het patroon van de ledenevolutie in de eveneens sterk door hun KA-verleden getekende standengebonden jongerenorganisaties. Ook zij kenden een sterke uitbreiding na de Tweede Wereldoorlog, maar zij konden die groei minder lang volhouden. Al in het begin van de jaren zestig begon bij hen de afbrokkeling. Vooral het ledenbestand van KAJ, waarover we nauwkeurig zijn ingelicht, kende tussen 1966 en 1973 een vrije val met een verlies van meer dan 20.000 leden, d.w.z. 3/4 van het bestand.

Merkwaardig is dat het Jong-Davidsfonds dat in 1956 was opgericht als jongerenafdeling van het Davidsfonds juist in de jaren zestig een sterke groei kende. In 1967 bereikte het zijn hoogtepunt met 2857 leden. Het Jong-Davidsfonds onderscheidde zich van de andere jongerenbewegingen door een totaal nieuwe aanpak, zonder KA-verleden, zonder jongere leden en zonder de neiging om zich het intussen 'traditioneel' geworden jeugdbewegingspatroon eigen te maken. Het was de eerste gemengde katholieke jongvolwassenenbeweging. Vanaf 1968 begonnen leden af te haken toen ze evolueerde naar linkse maatschappijkritiek. Daarop volgde een conflict met het hoofdbestuur van het Davidsfonds dat in 1973 de vereniging ophief.

Het jeugdbewegingsleven zelf kende in de jaren vijftig en het begin van de jaren zestig een echte bloeiperiode in Vlaanderen. Het werd door zowel jongeren zelf als door opvoeders hoog gewaardeerd. Pedagogen consacreeerden het tot 'het derde opvoedingsmilieu' naast school en gezin. Net zoals al voor de oorlog kon het rekenen op welwillende aandacht in de katholieke pers. De werking raakte alsmaar meer geperfectioneerd. Het patroon van kamperen, trekken, plein- en bosspelen, romantische stonden rond het kampvuur en het ontwikkelen van een eigen groepsromantiek kreeg zijn definitieve vorm. Dat ging gepaard met een theoretische onderbouw van de eigen methodiek en de uitbouw van de kadervorming, inclusief de vorming van aalmoezeniers of proosten, de differentiëring van het activiteitenpatroon naar de leeftijd, de stilering en de kwalitatieve verbetering van tijdschriften, de reglementering van het uniform en het optreden naar buiten uit. Tegelijk werden de nationale en de regionale secretariaten verder uitgebouwd.

Ideologisch bleef de KA-ideologie, het idee van persoonlijke heiliging en de kerkelijke verovering van de maatschappij, nog tot in de eerste helft van de jaren vijftig leven. Een mengeling van apostolische en sociale bekommernis bracht jeugdbewegers tot groepsgewijze offensieven voor het goede doel zoals ten voordele van Oostpriesterhulp of de missies. Geleidelijk aan verschoof die ideologie evenwel naar de achtergrond en kwam het zwaartepunt te liggen op persoonlijkheidsvorming door het groepsleven. De vlaamsgezindheid bleef voor velen een vanzelfsprekende reflex – zij het meer emotioneel dan revendicatief – met enkele accentverschillen naargelang de beweging. Onderzoek wees uit dat tot 1960 KSA zich het sterkst als vlaamsgezind manifesteerde, op de voet gevolgd door VVKS. De Boerenjeugdbond (BJB, later KLJ) richtte zich minder op de Vlaamse vorming van zijn leden, maar was – o.m. mer vendelzwaaiers en ruitergroepen – zeer actief in Vlaamse manifestaties als de IJzerbedevaart. De burgersjeugdorganisatie van haar kant betokkelde via een uitgesproken koningsgezinde opstelling en een enkele keer de Vlaamse snaar. De Chirojeugd daarentegen maakte het Vlaamse aspect volledig ondergeschikt aan het godsdienstige element in de beweging, zoals de KAJ dat deed ten gunste van het arbeidersvraagstuk.

5. Roerige jaren en kentering

Op het einde van de jaren vijftig en in de loop van de jaren zestig zette de perfectionering van de werking op het vlak van programma, activiteitsaanbod en vormgeving zich verder door. Maar ideologisch veranderde er wat. Voor sommigen brak een tijd aan van herbronning in de lijn van het toen zo in de belangstelling staande concilie. Voor anderen waren de grote idealen van weleer voorbijgestreefd. De opkomende kleinkunst, en in het spoor daarvan het creatieve spel en de creatieve expressie, waren uitingen van een nieuwe, meer relativiserende mentaliteit. De stijgende welvaart leidde tot een nieuwe jeugdcultuur, waarin vrijblijvende ontmoetingen in jeugdclubs en op fuifavonden meer aantrekkingskracht uitoefenden dan een volgehouden engagement in een permanente groep. Ook binnen de traditionele jeugdbeweging gingen jongeren nu op zoek naar zichzelf doorheen nieuwe vormen van gesprek en ontspanning.

Vanaf het einde van de jaren zestig kwam de grote wereld weer onweerstaanbaar in het jeugdgroepsleven naar voren. In 1967-1968 raakte de studentenwereld in beroering. Het begon aan de Leuvense universiteit waar een groot aantal jeugdleiders de radicaliserende invloed onderging van de januari-revolte. Die revolte was uitgebroken rond de eis Leuven-Vlaams, maar verschoof zeer snel onder invloed van o.m. de meirevolte in Frankrijk tot een globale maatschappijkritiek. Ook de scholieren van het katholiek middelbaar onderwijs kwamen in beweging. Zij organiseerden zich in strijdcomités en actiegroepen en stakten, al dan niet in afspraak met hun leraars, ten voordele van de democratisering van het onderwijs. Jeugdbewegingsleiders waren vaak spilfiguren in deze beweging.

Voor de KSA scheen zich als het ware plots te herinneren verplichtingen te hebben als onrechtstreekse erfgenaam van de oude studentenbeweging, zij het in een andere tijd en in een gewijzigde ideologische context. Bij provinciale en nationale verantwoordelijken groeide het idee om het element 'jeugdbeweging' af te stoten ten voordele van de vorming van studie- en actiegroepen voor oudere leden, gericht op transformatie van school en maatschappij. Ook KAJ manifesteerde zich als een radicaliserende en maatschappijkritische beweging. N.a.v. de 11.11.11.-actie – die tot dan toe grotendeels door de katholieke jeugdbewegingen gedragen was – gingen nu heel wat plaatselijke groepen anti-campagne voeren om het zuiver liefdadige karakter ervan aan te klagen. Een aantal groepen zocht aansluiting bij de vanuit het linkse Leuven geleide Derde Wereldbeweging. Deze verschuivingen in de maatschappijvisie van een aantal bewegingsverantwoordelijken lokten ook tegenwind uit van anderen. In enkele jongerenbewegingen leidde dit tot gedwongen ontslagen van vrijgeselden (KLJ), opheffing van de beweging (Jong Davidsfonds) of afscheuring van bepaalde gewesten (KAJ).

In het begin van de jaren zeventig zochten de jeugdbewegingen naar een nieuw evenwicht waarin maatschappijvernieuwende waarden en jeugdbewegingsmethodiek harmonieerden. Op nationaal vlak werden voorstellen geformuleerd voor een meer democratische stijl van leiding-

geven en werking, een afbouwen van de strikte programmatie, het aanbieden van een meer vrijblijvend aanbod aan mogelijkheden en het afstappen van de soldateske stijl die sedert meer dan dertig jaar de jeugdbeweging had gekenmerkt. Op plaatselijk vlak konden die wijzigingen leiden tot allerlei crisissen zoals het – meestal rijdelijk – opheffen van de beweging of afscheuringen van fracties die uitdrukkelijk bleven kiezen voor de traditionele aanpak en de oude uniformstijl. Ook de overschakeling van vele groepen naar gemengde werking veroorzaakte weerstand, niet het minst ook van de ouders, en ledenverlies. Intussen gingen alle bewegingen hun leeftijdsgrens verder verlagen en brachten zodoende 'de wedloop naar de wieg' in een nieuw stadium. Hierdoor is wellicht de relatief late terugval in ledencijfers van een aantal 'kinderbewegingen' mee te verklaren.

Wat de gerichtheid van de werking betreft bestaat de indruk dat in de jaren vijftig de jeugdbeweging zich vooral oriënteerde naar persoonlijke ontplooiing, in de jaren zestig vooral naar maatschappelijke verandering, en in de jaren zeventig naar meer persoons- en groepsgerichte activiteiten. In de jaren tachtig en negentig. Tegelijk bleek er een meer uitgesproken spanning te zijn gegroeid tussen de maatschappijgerichte top, en de meer persoons- en groepsgerichte werking aan de basis. Die spanning was wel niet nieuw. In de Vlaamse jeugdbewegingen die meer dan elders zich openstelden voor de maatschappij die zij eventueel wilden (helpen) veranderen, bestond die spanning wel vaker. Maar in de jaren zestig en zeventig leidde ze tot diametraal tegengestelde oriënteringen binnen een organisatorisch nog steeds éne beweging. In de jaren tachtig en negentig verminderde de spanning omdat de maatschappijgerichte oriëntering ook aan de top verschraalde, terwijl het persoons- en groepsgerichte nu ook het belangrijkste element werd in het beleid. Wel zette een steeds verdergaande ont-ideologisering door, met inbegrip van secularisering, zodat de meeste katholieke jeugdgroepen tegenwoordig het levensbeschouwelijke epitheton als een restant van het verleden meedragen zonder dat dit iets zegt over de actuele beleving van de leden.

Een ander verschijnsel – helemaal nieuw in de geschiedenis van de Vlaamse jeugdbewegingen – is dat de levende band met het verleden van de eigen beweging nagenoeg is verdwenen. In plaats van zich te beschouwen als mensen die in een onafgebroken ketting van elkaar opvolgende generaties een bepaalde maatschappelijke taak moeten realiseren, zijn leden van jeugdbewegingen zich nu enkel bewust van de generatiegenoten van de eigen groep. Daarmee kwam een einde aan een lange tijd overgeleverde 'roeping' een rol te spelen in de bredere samenleving. De enige – maar blijkens het voortbestaan van de jeugdbeweging – erg levende functie is het bieden van een kader voor het 'samen jong zijn' binnen een groep leeftijdgenoten, zonder verwijzing naar daarbuiten liggende grote waarheden of idealen.

Dat tot op vandaag jeugdbewegingen in Vlaanderen nog volop aanspreken is eerder merkwaardig. Ze hebben de jaren zestig kunnen doorstaan zonder – zoals elders gebeutde – te worden weggeveegd of te verschrompelen tot een marginaal verschijnsel. Ze zijn er blijkbaar in ge-

slaagd nieuwe functies te ontwikkelen, aangepast aan de behoeften van jongeren in een veranderde tijd. Wat sinds het de jaren tachtig in het Vlaamse jeugdlandschap te zien is, doet denken aan een nieuwe fase van de vrije jeugdbeweging zoals die ruim een eeuw geleden ontstond. Nu weliswaar met meer aandacht voor de eigen noden van de jongeren, en zonder dat ze zich geroepen voelen zich uitdrukkelijk met de bredere maatschappij in te laten.

Bibliografische oriëntatie

- W. Baeten (1993), *Patronaten worden Chiro. Jeugdbeweging in Vlaanderen 1918-1950*. Leuven.
- M. De Vroede & A. Hermans (1985), *Vijftig jaar Chiroleven. 1934-1984. Aspecten uit het verleden en heden van een jeugdbeweging*. (Kadoc jaarboek 1984) Leuven.
- L. Gevers (1986), *Honderd jaar katholieke studerende jeugd. 1884-1984. De geschiedenis van de Hasseltse Jonge Klauwaarts*. Hasselt (i.s.m. Kadoc Leuven).
- Jeugd en Maatschappij/Jeunesse et Société (2001), *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis. Cahiers d'Histoire du Temps Présent*, nr. 8 (themanummer).
- L. Vos (1982), *Bloei en ondergang van het AKVS. Geschiedenis van de katholieke Vlaamse studentenbeweging. 1914-1935*. Leuven.

Geschiedenis

De toel
Nederla

De werkelijkhe
heid van onge
sprake te zijn v
ook noodzakeli
die pragmatisch
werkelijkheid n

De aanpassing
de grondslag vo
reeds pragmatis
door een weten
technisch veran
ming voorgoord
van het handele

Modellen make
eerste ordening
wezenlijk veronc
herent aan te gev
heid er echter we
heid; in construc

1. Modellen

Modellen vertone
In de geschiedwe
van de historische